

Idesbald Goddeeris. *Spioneren voor het communisme. Belgische prominenten en Poolse geheime agenten*. Tielt, Lannoo, 2013, 339 p.

De Oost-Europese veiligheidsdiensten zoals KGB, Securitate en Stasi spreken nog altijd tot de verbeelding. Polen had met de UB/SB ook zijn eigen veiligheidsdienst, waarvan de archieven uitstekend bewaard zijn gebleven. Deze dienst bouwde zelfs het actiefste spionagenetwerk uit in Brussel, uiteraard na de KGB. Haar archieven bevatten duizenden documenten in verband met Poolse spionage in België, die nu door prof. Idesbald Goddeeris grondig zijn onderzocht. Uitgegeven bronnen en andere Poolse archieven zoals dat van het ministerie van Buitenlandse Zaken waren een belangrijke aanvulling. Het resultaat is een vernieuwende en vlot leesbare studie over een boeiend onderwerp dat in ons land tot nog toe zo goed als onbekend was. Het geheel werpt dan ook een nieuw licht op de spionage tijdens de Koude Oorlog.

Het boek heeft een concentrische structuur en brengt de lezer laag na laag in contact met de Poolse veiligheidsdiensten. Het boek bevat vier delen. Deel 1 (Achtergrond) bestudeert de geschiedenis en de werking van de UB/SB van 1944 en 1989 en ook hoe de Polen nadien zijn omgegaan met dit stuk omstreden verleden. De oprichting van het Instituut voor Nationale herinnering (IPN) in 1998-1999 was een ware trendsetter en leidde tot een ware publicatiegolf op basis van de 80 kilometer archiefmateriaal. Maar tussen 2005 en 2008 woedde een ware storm rond de dossiers van het IPN omdat er lange lijsten bekend werden gemaakt van echte en vermeende 'medewerkers', waaronder een aantal hooggeplaatste leken en geestelijken. Lech Walesa zou in zijn jonge jaren trouwens ook korte tijd hebben gewerkt als

informant, maar hij deed als president zelf heel wat bezwarende stukken hierover verdwijnen. Tegenwoordig krijgen historici en rechtstreeks betrokkenen vrij vlot toegang tot de archieven.

Deel 2 (Dossiers) analyseert de ongeveer honderd dossiers die de auteur doornam, waarvan sommige overigens meer dan tien archiefdozen besloegen. Het gaat om individuele dossiers van Belgen, maar vooral van Poolse migranten in ons land – meestal militanten van de vrije vakbond *Solidarnosc*. Vanaf 1982 (na de afkondiging van de staat van beleg dus) had de buitenlandse vertegenwoordiging van de vakbond immers haar hoofdzetel in Brussel. Uit de tekst blijkt in welke mate *Solidarnosc* zowel in Polen als daarbuiten was geïnfiltréerd. Maar dat kon de uitbouw van de werking niet beletten. Uit de dossiers van Belgen valt dan weer af te leiden dat zeker in de jaren '80 inlichtingenofficiërs vaak undercover probeerden toenadering te zoeken tot ambtenaren, journalisten en academici en hen te gebruiken als inlichtingenbron. Zo was een bekende hoogleraar internationale betrekkingen zonder het zelf te weten een bron van informatie.

Deel 3 (Agenten) staat stil bij het netwerk van de Poolse *rezydentura* en het profiel van de inlichtingenofficier. Opmerkelijk was dat een Belgische partijvoorzitter en minister van Staat voor de vijand heeft gewerkt. Het ging meer bepaald om Roger Motz, voorzitter van de Belgische liberale partij. Hij bezorgde geregeld vertrouwelijke informatie over zijn politieke activiteiten. Hij deed dit tegen betaling, maar hij was mogelijk ook een dubbelagent voor de Britten. Er waren ook andere Belgische en Poolse geheime agenten actief in ons land. De Brusselse *rezydentura* was een breed vertakt netwerk, met tot twintig medewerkers. Maar het ging vaak om amateurs, hun documenten wemelen van de onwaarheden en de feitelijke fouten. De waarde van het geleverde werk was vaak erg twijfelachtig. Typerend was de commentaar die een spion schreef bij de foto op de cover. Het gaat om minister van Buitenlandse Zaken Leo Tindemans die de ambassade in Warschau binnengaat. De uitleg luidde echter 'man die zich bediende van een wagen met nummerplaat xx'. De minister wist overigens maar al te goed dat er overal spionnen op de loer lagen.

Net over dergelijke concrete zaken gaat hoofdstuk 4 (Resultaten). Methodes werden gebruikt die we kennen uit de film *Das Leben der Anderen* over de Stasi (2006). Aftappen, inbreken, toezicht op de correspondentie, bespieden, schaduwen, bedriegen, manipuleren, 'drank en vrouwen', en psychologische analyse en beïnvloeding waren courant gebruikte methodes. Maar er liep veel mis: typefouten, onwaarheden, ongefundeerde analyses, naïeve inzichten,... waren schering en inslag. De auteur heeft het bij de ontleding van de efficiëntie van de werking zelfs onomwonden over 'Klungels en zeveraars'. Op het einde van dit hoofdstuk gaat de auteur over naar de Belgische Staatsveiligheid, die zelf ook bespioneerd werd. De Belgen zouden ongeveer dezelfde methodes hebben gebruikt als de Polen en wellicht dezelfde fouten hebben gemaakt.

Idesbald Goddeeris deed zijn werk grondig, zo veel is wel duidelijk. Hij brengt boeiende onthullingen en een genuanceerde analyse van een erg duistere wereld. Toch blijven er ook vragen onbeantwoord. Dan hebben we het vooral over de samenwerking van de UB/SB met de

KGB, wat ons voor de hand lijkt te liggen. Wel citeert de auteur uit een verslag van de KGB over België (uit een Ests archief), en dat suggereert dat die KGB ook vanuit een heel specifiek denkkader naar de wereld keek. De Poolse geheime dienst boekte betreffende ons land maar weinig concrete resultaten en was duidelijk niet meer dan de kleine broer van haar Russische tegenhanger.

De auteur is trouwens niet de enige die onderzoek doet naar de materie: in september 2013 deed journalist Kristof Clerix hierover eveneens een boek verschijnen.⁴ Deze bestudeert negen gevallen van spionage in Brussel in de jaren '70 en '80. De Pools geheime dienst komt hier echter niet expliciet aan bod. Goddeeris hangt in zijn boek een heel ander beeld op dan Clerix, die vooral sensatie zoekt en op zijn achterflap schrijft: 'De waarheid over spionage is nog sterker dan de fictie.' Hij werkte niet echt geschiedkundig/wetenschappelijk en bevestigt vooral de klassieke spectaculaire beelden die er bestaan over spionage. Idesbald Goddeeris komt daarentegen met totaal nieuwe inzichten. Het is o.i. de belangrijkste meerwaarde van zijn boek, naast het vele archiefonderzoek waarop het is gebaseerd. En het nodigt zeker uit tot verder kritisch onderzoek naar de werking van andere geheime diensten zoals de CIA, de MIS en de Belgische Staatsveiligheid.

Sam Van Clemen

(1) Kristof Clerix. *Spionage. Doelwit Brussel*. Antwerpen, 2013. Zie ook: www.targetbrussels.be.